

Борис Стојковски

Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду

Стефан Немања и Угарска

Сажетак: У раду¹ се на основу оскудних извора и до сада познате релевантне научне литературе анализирају односи Стефана Немање и Угарске. Податке о овим односима дају у највећој мери византијски извори. Односи Србије и Угарске у доба Стефана Немања су се кретали од савезничких до отворено непријатељских. Зависили су од укупних политичких прилика на Балканском полусотрву и од односа Византије, Србије и Угарске на овом подручју. Сам Стефан Немања је више пута био повезан са Угарском, штавише, после смрти цара Манојла I Комнина заједно је и нападао са Угрима Ромејско царство, међутим, на крају, последње вести о српско-угарским односима из овог периода односе се на намере Угарске да нападне Србију.

Кључне речи: Стефан Немања, Угарска, Византија

Девет столећа од рођења Стефана Немање прилика су да се начини преглед достигнућа историографије, како домаће и тако и стране, у вези са одређеним питањима из дуге и богате владавине ове значајне српске средњовековне владарске фигуре. Србија је, у време великог жупана Стефана Немање, била у ковитлацу једног бурног времена, и налазила се између Византијског царства и Угарске, уз несумњиво значајну улогу и Млетачке републике. Током читавог дванаестог столећа, Угарска је играла веома значајну улогу у српској политици, а иако мањег интензитета, те везе нису нестајале ни у доба великог жупана Стефана Немање.

Односи Стефана Немање и Угарске су вишеслојни, али у изворима веома слабо документовани. Одмах на почетку нашег излагања рећи ћемо једну суштинску чињеницу-угарске хронике, као и дипломатичка грађа не спомињу овог српског владара. У *Илустрираној хроници* која представља и најбитнију угарску средњовековну хронику једин српски владар династије Немањића који се спомиње је Стефан Владислав, син краља Драгутина. У истом извору података има нешто мало још само за период пре Немањића и за српско-угарске односе, али су ти подаци везани доба Беле II чија је жена била Српкиња Јелена из тадашње владарске куће, ћерка великог жупана Уроша I.² ни нотар угарског краља Беле III, толико везаног за нашу тему, познати Анонимус не помиње такође Стефана Немању, нити то чини Шимон Кезаи.³ Угарска дипломатичка грађа такође не може да послужи као извор за српско-угарске везе у доба српског великог жупана и утемељивача српске средњовековне држа-

¹ Рад представља фазни резултат истраживања за два пројекта: *Војвођански њростор у контексту европске историје* (бр. 177002) финансиран од стране Министарства просвете и науке Владе Републике Србије и *Средњовековна насеља на њлу Војводине. Историјски процеси и догађаји*, др. Решења 114-451-2216/2011, који финансира Покрајински секретаријат за науку Владе Аутономне покрајине Војводине.

² Уп. *Képes krónika*, fordította Geréb László, Budapest, 1993, 96, 98, 116.

³ Једна угарска хроника спомиње брак краља Милутина са угарском принцезом, *Chronici Hungarici compo-sitio saeculi XIV*, in: *Scriptores rerum Hungaricarum*, ed. Emericus Szentpety, volumen I, Budapestini, 1927, 486.

ве и немањићке династије, по коме и сама носи име. Византијски извори, као и по неки западноевропски, пре свега немачки, су основни извори за ову тему. Ту најпре истичемо Јована Кинама, Никиту Хонијата, као и Димитрија Торника.

Врло брзо по доласку на власт, Стефан Немања се сврстао у противнике цара Манојла I Комнина (1143–1180) што га је довело, логично, у савез са Угарском. Никита Хонијат, византијски хроничар га и оптужује да одржава везе са Угарском. Претпоставља се да је од Угара и Немаца Немања обезбедио и војну помоћ, а одржавао је везе и са Млетачком Републиком, о чему обавештава други значајни византијски извор за ове догађаје–Јован Кинама.⁴ Избијање млетачко-византијског рата 1171. године и напори цара Манојла I Комнина да ограничи привлегије трговаца Републике Светог Марка, дали су крила Србији да и сама отпочне ратне операције по византијским територијама и да чак продре и на приморје (до Котора) о чему сведоче византијски извори, Никита Хонијат и Јован Кинама, додуше са различитом хронологијом.⁵ Зна се за један ратни поход из 1172. године када је војска Стефана Немање ратовала дуж линије Београд–Браничево–Ниш.⁶ Међутим исте године се ратна срећа окренула против Срба. Млетачку флоту је покосила нека епидемија, док је на угарски престо дошао уместо Стефана III, сигурног српског савезника, нови краљ Бела III. Даља историја је добро позната. Бела III се заклео у Софији да неће нападати Византију и да ће чинити само оно што је корисно Ромејима, а заклео се и да неће кретати против Србије.⁷ Немања је затражио преговоре са царем и како нас Јован Кинама даље обавештава морао је да призна потчињеност византијском цару и чак је као његов заробљеник корачао у поворци поред Манојловог коња.⁸

У добрим односима тада са византијским императором били су и српски велики жупан Стефан Немања, али и угарски краљ Бела III. Штавише, обојица су били у обавези да шаљу војску у трупе византијског василевса. Јован Кинама пише о одредима из земље *Срба* и *Хуна* које је Манојло I Комнин сазвао 1176. године зарад опсежних и брижљивих припрема у поход на селџучки иконијски султанат. Овај поход завршен је катасрофалним и тешким поразом византијске војске код Мириокефалона 1176. године, а у трупама цара Манојла I Комнина налазили су се и српски и угарски војници.⁹ Ово је свакако један занимљив, иако индиректан, пример српско-угарске сарадње у доба Стефана Немање у византијској војсци, где су обе земље, као вазали (Срби) и савезници (Угри) ромејског василевса, дале војнике за велики рат који је против султаната Рум припремао цар Манојло I.

После смрти византијског цара Манојла I Комнина 1180. године дошло је до нестабилности у царству и сукоба унутар династије Комнина, а на власт се успео Андроник Комнин, који је испрва иступао у име малолетног цара Алексија II, али се убрзо крунисао за цара и убио царицу Марију-регенткињу. Угарски краљ Бела III, иначе византијски васпитаник, а како је добро познато, и сам православац (крште-

⁴ Јован Кинама, у: *Византијски извори за историју народа Југославије IV*, Београд, 1971, 102, који наводи да су *Венеци* подстакли Немању на устанак. (даље ВИНЈ). В. и *Историја српског народа I*, Београд, 2000, 210 (Јованка Калић). Даље ИСН.

⁵ ВИНЈ, 146–148, в. нап. 137. Хонијат смешта продор до Котора у 1168. Годину, са чим се слаже у наведеној напомени и Јованка Калић. Хонијат даље пише (ВИНЈ, 148) да је цар Манојло I Комнин Немању примораво да му буде веран кад год би овај се повезивао са Немцима или Угрима. Кинама, пак, наводи само да су *Венеци* српског великог жупана подстакли на војне операције, ВИНЈ, 102. Уп. ИСН, 210.

⁶ ИСН, 210.

⁷ Makk Ferenc, *Magyarország a 12. században*, Budapest, 1986, 183–184.

⁸ ВИНЈ, 103–104. Уп. и ИСН, 210.

⁹ ВИНЈ, 105; уп. Влада Станковић, *Манојло Комнин*, Београд, 2008, 194.

но име му је било Алексије), је иступио као осветник легитимне царице-удове. Хонијат и иначе за рат криви царицу Марију, која се новом угарском краљу жалила на Андроника Комнина. Већ 1181. године Бела III поново је освојио Далмацију, део Хрватске, Мачву и Срем, а наредне године је кренуо у рат са Византијом, склопивши савез и са Стефаном Немањом.¹⁰ Истовремено је и босански бан Кулин, дотадашњи византијски вазал, се придружио овом савезу против Византије.¹¹ Вероватно у јесен 1182. године две врло важне тврђаве падају под угарску власт—у питању су били Београд и Браничево.¹² Наредне године, започео је нови напад угарског владара на Византију и том приликом су освојени још Равно, Ниш и Софија. У овим борбама помоћ су пружили и Срби, а Стефан Немања је предводио војску у дубину византијске територије.¹³ Мађарски историчар Балинт Хоман даје занимљиво тумачење ових сукоба. Он, наиме, наводи да је жена Стефана Немање била Гркиња, а сам Стефан Немања присталица Манојла Комнина, али да је сада против Андроника ова сарадња значила обнову српско-угарског савеза из доба великог жупана Уроша и краља Беле II Слепог и представљала почетак оснивања самосталне српске државе.¹⁴ У византијским изворима овах рат је оставио велики траг, а у свима одреда се износи низ тешких речи на рачун Стефана Немање и Срба, који су *кривоклејници* који устају на цара Ромеја.¹⁵ Угарски краљ Бела III је допро до Сердикe, данашње Софије, однео мошти Светог Јована Рилског у базилику у Острогон (у житију се занимљиво не спомињу Срби, само Угри), док је Немања наставио да ратује против Византије.¹⁶

Једна посредна веза Стефана Немање и Угарске, а која је обрађивана у мађарској историографији јесте везана за грофове од Андекса. Наиме, они су се налазили у суседству Угарске. Штавише, Фридрих Барбароса је Конраду Андексу Дахауу 1154. године дао наслов херцега Далмације и Хрватске. Његов син се звао Берхтолд од Андекса и носио је 1181. године титулу дукса Далмације, а 1181–1182. године постао је чак и војвода Далмације и Хрватске. Берхтолд је све до 1204. године имао у свом поседу и град Михов, односно Мајхау, који је лежао на угарској територији. Дотични Берхтолд је савладан од стране Стевана Горичког тек 1195. године, и од тада више не ко-

¹⁰ Gyula Moravcsik, *Pour une alliance byzantino-hongroise, seconde moitié de XII siècle*, Byzantion 8, 1933, 561, тврди да је Бела наступао као бранилац царице и малог престолонаследника Алексија, али је, према овом великом мађарском византологу, имао чак и намеру да уједини две земље под једном круном и постане чак и цар, са чим се не слаже Георгије Острогорски, *Историја Византије*, Београд, 1996, 374, уп. и фусноту 2. в. и Makk Ferenc, III. *Béla és Bizánc, Századok* (116), 1982, 51; ИСН, 251 (Ј. Калић).

¹¹ Сима Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд, 1964, 46–47.

¹² ВИНЈ, 151, уп. и фусноту 151; Makk F, III. *Béla és Bizánc*, 49; истовремено су и Нормани напали на Солун, док је Угарска нападала долином Мораве, в. Kristó Gyula, *Az Árpád-kor háborúi*, Budapest, 1986, 96–97.

¹³ О томе пише Стефан Првовенчани: *Јер њође ѡречасни свети Симеон са ујарским краљем, и дође до ѡрада, ѡо имену, Средца, и разруши ѡа и оуистиоши до краја*. Стефан Првовенчани, *Житије Светиоу Симеона*, у: Стефан Првовенчани, *Сабрани сѣиси*, приредила Љиљана Јухас-Георгиевска, Београд, 1988, 72–73, од литературе в. Makk F, III. *Béla és Bizánc*, 49; Петар Рокаи, Золтан Ђере, Тибор Пал, Александар Касаш, *Историја Мађара*, Београд, 2002, 57.

¹⁴ Hóman Bálint, Szekfű Gyula, *Magyar történet I*, Budapest, 1928, овде коришћемо интегрално електронско издање <http://www.elib.hu/00900/00940/html/> приступљено 26. фебруара 2014.

¹⁵ ВИНЈ, 151, уп. и фусноту 151. са врло детаљним popisом западних извора и обмином бидлиографијом у вези са овим ратом. И у једној беседи Никите Хонијата цару Исаку II Анђелу наводи Немању као кривоклетника који је предузео напад на Византију, мислећи на период после смрти цара Манојла, ВИНЈ, 226. Слично пише и Јевстатије Солунски, ВИНЈ, 221. Уп. Божидар Ферјанчић, *Стефан Немања у византијској ѡполицији XII века*, Стефан Немања-Свети Симеон Мироточиви. Историја и предање, ур. Јованка Калић, Београд, 2000, 39.

¹⁶ Јорданћ Ивановъ, *Житија на Св. Ивана Рилски*, Годишникъ на Софийския университетъ, Историко-филологически факултетъ—книга XXXII. 13, София, 1936, 70–71; Makk F, III. *Béla és Bizánc*, 49; Борис Стојковски, *Ниш у византијско-ујарским односима у XI и XII веку*, Ниш и Византија VII, Зборник радова, Ниш, 2009, 391–393.

ристи наслов далматинског дукса, већ само меранског. Тај Бехтолд од Андекса је познат свакако и у српској историографији, јер је управо за његову ћерку требао да буде, према договору, ожењен Тољен, син кнеза Мирослава, током састанка Стефана Немање и српских великодостојника у Нишу са немачким царем Фридрихом Барбаросом 1189. године.¹⁷ Иначе, у мађарској историографији, тачније у уводу Талоцијевог и Барабашевог дипломатара породице Благаи наводи се једна очигледна грешка. Прирђеивачи наводе да је у питању био Тихомил, син Немање који се оженио ћерком истарског маркгрофа Берхтолда од Андекса. Она је преузета од Андреаса Феликса фон Оефелеа, аустријског писца из XVIII века, аутора неке баварске историје.¹⁸

Напредовање Нормана ка Цариграду изазвало је устанак у самој престоници и смену на трону. Нови византијски цар Исак II Анђео је одмах по ступању на престо 1185. године склопио савез са Угарском и оженио малолетну Маргариту, ћерку Беле III, која је у Византији добила име Марија.¹⁹ Међутим, након свега тога, на историјску позрницу југоисточне Европе ступили су крсташи Трећег крсташког рата предвођени Фридрихом Барбаросом. На том плану Бела III и Стефан Немања имају једну заједничку црту. Угарски краљ је Барбаросу дочекао као вазал, учинивши му страторску и маршалску службу. Са друге стране вазалство је Барбароси понудио и Стефан Немања. До склапања вазалског споразума није дошло, као што уосталом ни Бела III није формално постао немачки вазал, али овај њихов однос спрам немачког цара даје одређену слику претпостављене велике антивизантијске коалиције формиране на феудалном принципу.²⁰

Један од значајних извора који осветљавају хронологију односа Угарске и Стефана Немање јесте и писмо византијског василевса Исака II Анђела папи Целестину III. Њега је у име византијског цара писао Димитрије Торник, високи достојанственик царског двора који је носио и титулу логотета дрома. Ово писмо је већ коришћено и коментарисано у историографији. Делимични српски превод објављен је у византијским изворима за историју народа Југославије (четврти том), коментарисао га је и Божидар Ферјанчић, како у самом преводу у *Византијским изворима за историју народа Југославије*, тако и у његовом раду који је изашао у зборнику о Стефану Немањи. У мађарској историографији ово писмо је преведено у компилацији извора о Бели III које су приредили мађарски медијевисти Ференц Мак и Ђула Кришто, а писмо је делимично објавио и Ђула Моравчик у својој хрестоматији византијских извора за историју Угарске у доба Арпадовића.²¹

¹⁷ О томе обавештава *Historia de expeditione Friderici Imperatoris*, ed. J. Dobrovsky, Pragaе, 1827, 31–33. Остала су нам недоступна новија критичка издања (немачко и енглеско) ове историје. Од литературе уп. Константин Јиречек, *Тољен, син кнеза Мирослава Хумског*, Глас САН, 35, 1892, 13–15; ИСН, 257. О Андекси и односу са Угарском Thallóczy Lajos, Barabás Samu, *A Blagay-család oklevéltára. Codex diplomaticus comitum de Blagay*. Budapest, 1897, XXXII–XXXIV. О анонимној ћерци Берхтолда IV од Андекса и њему самом в. Heinrich Appelt, *Berthold IV., Graf von Andechs, Herzog von Kroatien, Dalmatien und Meranien*. In: *Neue Deutsche Biographie* (NDB). Band 2, Berlin, 1955, 151–152.

¹⁸ Thallóczy L., Barabás S., нав. дело, XXXIV.

¹⁹ Makk Ferenc, *Magyarország a 12. században*, 203–204.

²⁰ О проласку Барбаросе кроз Угарску обавештава нас Арнолд из Либека, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum tomus XXI. Hannoverae 1869*. 171–172. Детаљније о сусрету са Барбаросом и договорима Јованка Калић, *Немачко-српски споразум 1189. године*, у: 1189–1989. 800 година српско-немачких односа, Ниш, 28. Септембар 1989. i Beograd, 29. Септембар 1989, Beograd, 1989, 10–13.

²¹ Издања и преводи на француски, српски, односно мађарски језик: V. Laurent, *La Serbie entre Byzance et la Hongrie à la veille de la quatrième croisade*, Revue historique du Sud-Est européen, XVIII (1941), 129–130; ВИНЈ, 250–252; Georges et Demetrios Tornikes, *Lettres et Discours*, ed. J. Darrouzes, Paris, 1970, 336–345; III. Béla emlékezete, szerkesztette Makk Ferenc et. all, Budapest, 1981, 71–73; *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*, összegyűjtötte, fordította és a bevezetést írta Moravcsik Gyula, Budapest, 1984, 251–252; Б. Ферјанчић, нав. дело, 40.

Наравно, критичко издање је објављено код Дарузеса и њега су користили мађарски аутори. Ово писмо је веома занимљив извор јер сведочи о ратном сукобу Угарске и Србије који се датира у 1191–1192. односно 1192–1193. годину када се Бела III одлучио на ратни поход на Србију, византијски василевс је сматрао да има врховну власт над Србијом и да *она није никад друјоме ѿрегаѿша*. У писмо оптужује угарског краља Белу III (назива га *ѿасѿи царсѿива ми*) и негдашњег претендента и престолонаследника византијског трона да је погазио заклетву дату цару Манојлу I Комнину и да је напао Рашку.²²

Сматрамо да се ради о континуитету византијске политике која је сматрала себе за врховног господара Византије, а то вуче корене, макар када су у питању односи Стефана Немање са Угарском, из времена када је сам српски велики жупан признао, учествовањем у царској тријумфалној поворци врховну власт Византије. У очима Византије, Србија је од раније свакако под управом царства, тако да овакав царски став изречен у писму папи није изненађујући. Што се самог сукоба тиче, чим је завршио са сукобима са Селџуцима на источним границама царства, цар Исак II Анђео је започео припреме за поход на Угарску. У Земуну су одржани преговори угарског краља и византијског цара, вероватно ујесен 1191. године. Вероватно је дошло до неког договора, али то није спречило експанзионистичку политику Беле III ка југу. Због тога је и дошло до отвореног конфликта између Угарске и Византије око Србије. И доиста је један византијски војни одред дошао у помоћ Србији (да је заштити како василевс каже у цитираном писму Димитрија Торника), али, увидевши да није довољно велика и јака армија која се супротставља угарском упаду у Србију цар Исак II Анђео се обратио папи Целестину III за помоћ како би се смирила Угарска, а Бела III повукао са освојених територија.²³

До рата већих размера није дошло, а вероватно ни угарски краљ није могао да настави започету акцију и био је приморан да се повуче са освојених територија. Наиме, истовремено, задесиле су Угарску велике тешкоће у Далмацији, када су Млечани под вођством новог дужда Енрика Дандола напали на град Задар, са намером да га врате под управу Републике Светог Марка. Бела III није имао снаге да води рат на два фронта, због чега извори и не дају даље податке о угарско-српским ратним оепрацијама 1192–1193. године, али и завршавају помене српско-угарских односа у време Стефана Немање.²⁴

Иако извори не дају готово никакве податке, могуће је, али то тврдимо изузетно опрезно и са великом оградом, да је поред познатих спољнополитичких прилика и онај већ помињани брак ћерке Берхтолда од Андекса, иначе непријатеља Угарске, са једним Немањиним рођаком изазвао угарског краља на напад. Како од савеза са Барбаросом и вазалства ништа није било, јер се немачки цар утопио приликом крсташког похода који је предводио, то је пропала и велика антивизантијска коалиција. Осим тога, у међувремену се десила и позната битка на Морави у којој је Стефан Немања тешко поражен. Он се после тога окреће Византији, са којом склапа споразум, чије су одредбе познате, извршено је и разграничење уз орођава-

²² V. Laurent, нав. дело, 129–130; ВИНЈ, 250–252; Georges et Demetrios Tornikes, нав. дело, 336–345; *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*, 251–252. В. и Kristó Gy, нав. дело, 98; ИСН, 260–261, уп. и нап. 37 са литературом; питање хронологије разматра Б. Ферјанчић, Нав. дело, 40, нап. 43–44; Уп. и Makk F, III. Béla és Bizánc, 58.

²³ Никола Радојчић, *Промена у српско-мађарским односима крајем XII века*, Глас САН ССХIV, 1954, 18; Makk F, *Magyarország a 12. században*, 217–218; Moravcsik Gyula, *Bizánc és a magyarország*, Budapest, 2003, 92–93.

²⁴ Makk F, III. Béla és Bizánc, 58; исти, *Magyarország a 12. században*, 204, 216.

ње двају династија. Све је то могло да изазове угарског краља на поход. Нажалост, за то немамо директне изворне податке, нити било какве касније вести које би имплицирале да су управо ови разлози утицали на то. Међутим, читава спољнополитичка ситуација, као и распоред снага на Балкану и централној Европи тог времена даје нам могућност да на то помислимо.

Постоји још један помен Угарске у вези са Стефаном Немањим. Ради се свакако о документу од прворазредног значаја за српску историју, културу и духовност. То је Хиландарска повеља. Из угарског апсекта, ова повеља је такође битна и то је први документ у Талоцијевом и Алдашијевом дипломатару о везама Србије и Угарске. Хиландарска повеља и речи из аренге *Зайо, браћо, Бој љремилостиви ујврги Грке царевима, а Угре краљевима, и сваки народ раздели, и закон гаде и нарави усџанови, и ѿсѿодаре над њима, ѿ обичају и ѿ закону расѿоредивши својом љремудрошћу* у преводу на мађарски језик се налазе на самом почетку ове вредне збирке докумената.²⁵

Иако се овде не може говорити о неком вазалном односу у феудалном смислу, мишљења смо да је на овај начин Стефан Немања ипак признао супрематију Угарске у неком државно-правном смислу. Стефан Немања без сумње прихвата византијски систем хијерархије држава, прихвата да су само Византинци (Ромеји, Грци) цареви, а Мађари, тј. Угри краљеви. Међутим, како је и његова власт од Бога, он тиме јасно подвлачи своју независност у односу на Византијско царство.²⁶ У хијерархији држава, у византијским очима, разликовали су се савезници од потчињених народа. Угри су, и код Јована Кинама и код Никите Хонијата означени као савезници односно саборци-*ξύμμαχοι*, са једне стране, од потчињених народа (катјкоо). У случају Угара, за њих се користи први термин, а за Србе други. Угарски краљеви су јасно позиционирани у византијском схватању испод ромејскога цара, штавише, византијски су императори у два наврата током XI века слали круне угарским краљевима.²⁷

Стефан Немања, односно 1198. године када подиже са сином Савом, манастир Хиландар, монах Симеон, јасно ставља Ромеје на прво место као царева, а одмах иза њих Угре као краљеве. Угарска је земља која је имала значајан утицај на дешавања у Угарској, српска држава у доба великог жупана Стефана Немање је била и савезник Угарске, а краљ ове земље је у једном тренутку (свега неколико година пре издавања ове повеље) напао Србију и освојио неке њене територије. Да ли на овај начин, као што признаје Византију за прву у хијерархији, Стефан Немања можда признаје и Угарску као земљу која је виша у хијерархији у односу на Србију? Можемо бити потпуно сигурни да то чини. Не истиче без разлога управо Угарску, која је је готово читаво столеће један од кључних фактора спољнополитичке оријентације Србије, не само Стефана Немање, него и великих жупана пре њега. За вазални однос не постоје директни изворни подаци који би потврдили да је Србија била вазал Угарске. Међутим, да је српски велики жупан и утемељивач српске државности признавао супрематију Угарске, мислимо да нема сумње.

²⁵ Thallóczy Lajos, Áldásy Antal, *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526.*, Budapest, 1907, 1. Српска верзија према *Хиландарска повеља Симеона Немање*, Свети Сава, Сабрани сѿиси, приредио Димитрије Богдановић, Београд, 1986, 31.

²⁶ Šrdjan Šarkić, *L' idée du droit naturel dans la charte de Chilandar de 1198, Осам векова Хиландара. Међународни научни скуп*, ур. Војислав Кораћ, Београд, 2000, 25–28; *исѿии, Правноисторијска анализа Хиландарске повеље монаха Симеона (Стефана Немање)*, Пета казивања о Светој Гори, Београд, 2007, 94–95.

²⁷ Георгије Острогорски, *Византијски систем хијерархије држава*, О веровањима и схватањима Византинца, Београд, 1970, 255, 260–262; Б. Ферјанчић, нав. дело, 36.

Намера овог рада јесте да покуша да пружи један целовити преглед српско-угарских односа, веза и сукоба у време владавине великог жупана Стефана Немање. О њима су извори фрагментарни и није лако начинити целовиту слику. До сада у историографији, међутим, није дат целовит преглед тих односа, иако је у стручној и научној литератури однос Угарске и Србије у Немањино доба био разматран. Томе су посебно значајан печат дала истраживања академика Јованке Калић. Мађарска историографија је такође дала одређен допринос, нарочито угледни медијевиста и професор сегединског универзитета Ференц Мак. Но, до сада, нажалост није пружен научној јавности један преглед ових односа којих је, различитим интензитетом, било кроз читаву владавину српског великог жупана и утемељитеља наше државности. Српско-угарски односи у доба Стефана Немање су били испреплетани са другим односима у региони, па и у Европи. Стефан Немања се трудио да балансира између ових сила, пре свега Византије и Угарске. Тиме је Свети Симеон Мироточиви дао добар путоказ не само у духовном, културном, већ и политичком смислу.

Извори

- Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai, összegyűjtötte, fordította és a bevezetést írta* Moravcsik Gyula, Budapest, 1984.
- III. Béla emlékezete, szerkesztette Makk Ferenc et. all*, Budapest, 1981.
- Византијски извори за историју народа Јуџославије IV*, Београд, 1971.
- Georges et Demetrios Tornikes, Lettres et Discours*, ed. J. Darrouzes, Paris, 1970.
- Йорданџ Ивановџ, *Житија на Св. Ивана Рилски*, Годишникџ на Софийския университетџ, Историко-филогически факултетџ-книга XXXII. 13, Софија, 1936,
- Képes krónika*, fordította Geréb László, Budapest, 1993.
- Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum tomus XXI. Hannoverae* 1869.
- Scriptores rerum Hungaricarum*, ed. Emericus Szentpetery, volumen I, Budapestini, 1927.
- Стефан Првовенчани, *Сабрани циуси*, приредила Љбиљана Јухас-Георгиевска, Београд, 1988.
- Thallóczy Lajos, Varabás Samu, *A Blagay-család oklevéltára. Codex diplomaticus comitum de Blagay*. Budapest, 1897.
- Thallóczy Lajos, Áldásy Antal, *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526.* Budapest, 1907.
- Historia de expeditione Friderici Imperatoris*, ed. J. Dobrovsky, Pragaе, 1827.

Литература

- Appelt Heinrich, *Berthold IV., Graf von Andechs, Herzog von Kroatien, Dalmatien und Meranien*. In: *Neue Deutsche Biographie* (NDB). Band 2, Berlin, 1955, 151–152.
- Историја српској народа I*, Београд, 2000.
- Јиречек Константин, *Тољен, син кнеза Мирослава Хумској*, Глас САН, 35, 1892, 1–15.
- Kalić Jovanka, *Nemačko-srpski sporazum 1189. godine, у: 1189–1989. 800 godina srpsko-nemačkih odnosa*, Niš, 28. Septembar 1989. i Beograd, 29. Septembar 1989, Beograd, 1989, 5–13.
- Kristó Gyula, *Az Árpád-kor háborúi*, Budapest, 1986.
- V. Laurent, *La Serbie entre Byzance et la Hongrie à la veille de la quatrième croisade*, Revue historique du Sud-Est européen, XVIII (1941), 109–130.
- Makk Ferenc, Makk Ferenc, *III. Béla és Bizánc, Századok* (116), 1982, 33–61.
- Исти, *Magyarország a 12. században*, Budapest, 1986.
- Moravcsik Gyula, *Bizánc és a magyarság*, Budapest, 2003.
- Острогорски Георгије, *О веровањима и схваћањима Византијанаца*, Београд, 1970.
- Исти, *Историја Византије*, Београд, 1996.
- Радојчић Никола, *Промена у српско-маџарским односима крајем XII века*, Глас САН ССХIV/3, 1954, 1–21.

- Рокаи Петар, Ђере Золтан, Пал Тибор, Касаш Александар, *Историја Мађара*, Београд, 2002.
- Станковић Влада, *Манојло Комнин*, Београд, 2008.
- Стојковски Борис, *Ниш у византијско-ујарским односима у XI и XII веку*, Ниш и Византија VII, Зборник радова, Ниш, 2009, 383–394.
- Ђирковић Сима, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд, 1964.
- Ферјанчић Божидар, *Стефан Немања у византијској политици XII века*, Стефан Немања – Свети Симеон Мироточиви. Историја и предање, ур. Јованка Калић, Београд, 2000, 31–45.
- Hóman Bálint. Szekfű Gyula, *Magyar történet I*, Budapest, 1928, интегрално електронско издање <http://www.elib.hu/00900/00940/html/> приступљено 26. фебруара 2014.
- Šarkiћ Srdjan, *L' idée du droit naturel dans la charte de Chilandar de 1198*, Осам векова Хиландара. Међународни научни скупи, ур. Војислав Кораћ, Београд, 2000, 25–28.
- Исџи, *Правноисторијска анализа Хиландарске повеље монаха Симеона (Стефана Немање)*, Пета казивања о Светој Гори, Београд, 2007, 93–101.